

Науково-методичне забезпечення розвитку людського капіталу у сфері професійної освіти і навчання для повоєнних потреб особистості, суспільства, економіки

Геревенко Андрій Михайлович¹, Єрмоленко Андрій Борисович²

Опубліковано	Секція	УДК
11.07.2023	Освіта/Педагогіка	377.6

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8143328>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. В статті проаналізовано важливість науково-методичного забезпечення розвитку людського капіталу в галузі професійної освіти України. Актуальність цієї теми особлива у зв'язку із неодмінним повоєнним відновленням, яке вимагатиме залучення чималої кількості працівників. У результатах продемонстровано, що запровадження певних освітніх практик (цифровізації, проєктів тощо) дасть змогу покращити якість освіти і відповідно підвищити розвиток людського капіталу на тлі особистісного розвитку, суспільного удосконалення й економічної відбудови. Серед найважливіших проблем розвитку професійної освіти зазначаються повільне оновлення матеріально-технічного забезпечення й низька заробітна плата працівників цієї галузі. Ці фактори негативно впливають на трансформацію системи професійної освіти, уповільнюють її розвиток. У підсумках наголошено, що важливою проблемою є недосконалість механізмів державно-приватного співробітництва й соціального діалогу у сфері професійно-технічної освіти.

Ключові слова: професійна освіта, людський капітал, Україна, післядипломна освіта, проблеми розвитку.

Scientific and methodological support for the development of human capital in the field of professional education and training for the post-war needs of the individual, society, and the economy

Annotation. This article examines the importance of scientific and methodological support for the development of human capital in the field of professional education in Ukraine. The relevance of this topic is especially highly emphasized due to the need for large-scale post-war reconstruction, which requires the involvement of a significant number of workers. It has been investigated that the implementation of relevant educational practices, such as digitalization and project-based learning, will contribute to the improvement of the quality of education and, therefore, will generally contribute to the development of human

¹ старший викладач, Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України, Україна, 09108, Київська обл., м. Біла Церква, вул. Леваневського, 52/4, <https://orcid.org/0000-0003-1535-6408>

² кандидат політичних наук, доцент, заступник директора з навчальної роботи, Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України, Україна, 09108, Київська обл., м. Біла Церква, вул. Леваневського, 52/4, <https://orcid.org/0000-0003-3048-7844>

capital in the context of personal growth, social improvement and economic reconstruction. It is shown that broad and fundamental definitions of scientific activity are of great methodological importance for the development of research aimed at forming the theory and methodology of professional education. In this regard, the concept of human capital should be understood as a set of knowledge, skills, abilities, experience and intellectual potential of people, which they use in the production process and society in general. The main indicators of its characteristics are education, professional skills, creative potential and other physical and intellectual resources of people. In fact, the concept of human capital determines the reorientation of science from the problems of applying the labor potential to the issues of forming a quality workforce. The development of the system of postgraduate education and continuous professional training is an important aspect that is receiving more and more attention in Ukraine. The range of advanced training courses, master classes, trainings and other forms of professional training for teachers, instructors, masters of industrial training and other specialists is actively expanding in the country. These measures contribute to increasing the professional competence of employees, as well as updating their knowledge and skills, taking into account modern trends in professional education. The growing role of technologies also increases the requirements for the quality of labor potential and professional competences of workers, which necessitates investment in advanced training, modernization of professional training and development of concepts of continuous education or lifelong education.

Keywords: professional education, human capital, Ukraine, postgraduate education, development problems.

Вступ

Загальна постановка проблеми. Російська агресія проти України, яка розпочалася у 2014 р. і перейшла в нову активну фазу від 24 лютого 2022 р., продемонструвала важливість відновлення престижності виробничих професій в Україні. Без відповідного рівня майстрів у складних умовах воєнного часу й фізичної загрози життю й здоров'ю неможливо було би підтримувати функціонування господарських, інфраструктурних, суспільних, педагогічних механізмів тощо. Завдяки злагодженій взаємодії різних структур, чимало викликів вдавалося оперативно долати із найменшими витратами часу й мінімальними загрозами для цивільного населення.

Майбутні потреби під час ґрунтовної повоєнної відбудови й модернізації наявної інфраструктури вимагатимуть залучення чималої кількості працівників, які в умовах цифрових трансформацій сучасної освіти повинні отримати гідні навички, аби конкурувати з іноземними колегами (які майже гарантовано матимуть міцні позиції в майбутньому відновленні України). Це актуалізує перетворення у сфері професійної освіти, оскільки без отримання належних теоретичних знань і необхідних практичних навичок й умінь майбутні українські спеціалісти значно поступатимуться своїм фаховим рівнем. Тому вивчення відповідного науково-методичного забезпечення, яке сприятиме стабільному розвитку суспільства загалом і виробничим відносинам у ньому в тому числі, перетворюється на важливе питання, яке потребуватиме докладнішого дослідження.

Розвиток суспільства й зростання впливу людського капіталу вимагають стратегічних змін у професійній освіті, що є важливою складовою національної інноваційної системи. Ці зміни повинні сприяти відповідності освіти актуальним потребам особистості, суспільства й держави, оскільки саме професійна освіта – це основне джерело кадрів для національного й регіональних ринків праці. Отже, інноваційний контекст змін у професійній освіті передбачає створення умов для розвитку й формування освітніх кваліфікацій і професійних компетентностей

майбутніх кваліфікованих робітників і молодших спеціалістів, необхідних їм для професійної діяльності. Це також передбачає виконання обмежених управлінських функцій відповідно до певної професії й спеціальності конкретної галузі, а також підвищення рівня конкурентоздатності й мобільності на ринку праці, забезпечення кар'єрного зростання протягом життя. Зважання на ці особливості досі недооцінене в науковій літературі, тож потребуватиме подальшого розгляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема професійної освіти в науковій літературі обговорюється тривалий час. Зокрема В. Аніщенко охарактеризувала ключові аспекти запровадження відкритого професійного навчання населення за допомогою модульно-компетентнісної основи [1]. Основні перспективи професійної освіти в Україні досліджено в праці А. Ващенко [2]. Деякі підходи реформування професійної освіти в Україні описані в розвідці І. Усік й О. Рибак [8]. Н. Ничкало проаналізувала деякі аспекти науково-методичного забезпечення розвитку професійної освіти в Україні [5]. В аналітичній доповіді О. Коваль охоплено основні перспективи розвитку української професійної освіти [4]. М. Хромов визначив центральні проблеми на шляху трансформації сучасної освіти [9]. Важливими є також напрацювання інших авторів, які аналізували європейський досвід імплементації нововведень до професійної освіти [12; 13]. Однак малодослідженими залишаються наслідки російсько-української війни для формування методико-наукового забезпечення розвитку професійної освіти й навчання України.

Відповідно *метою цієї статті* є аналіз науково-методичного забезпечення стабільного розвитку людського капіталу в Україні у сфері професійної освіти й навчання для повоєнних потреб особистості, соціуму й економічних відносин.

Результати

У вказаній проблематиці досліджень, зазвичай, між вченими не існує суттєвих розбіжностей в наукових визначеннях, методологічних підходах й оцінках (за винятком хіба що специфічного поняття «людський капітал»). Проте досвід розгляду тематики еволюції професійної освіти в Україні вказує на те, що спірні питання, пов'язані з механізмами регулювання освітніх процесів, формуванням професійної кваліфікації робочої сили й ліквідацією диспропорцій між попитом і пропозиціями на ринку праці, не зменшуються. Навпаки, в окремих напрямках вирішення цих питань вони навіть загострюються, що зумовлено також об'єктивними причинами (пандемією COVID-19 і, безперечно, агресією російського режиму проти України). Це призводить до того, що функціонування ринку освітніх послуг не підштовхує до досягнення бажаного результату – формування відповідних ознак якості людського капіталу, забезпечення суб'єктів економічної діяльності висококваліфікованими кадрами й продуктивної зайнятості населення [9].

В умовах постійного зростання вимог до інтелектуальних здібностей, коли знання й кваліфікація набувають все більшої цінності і від якості вирішення цих проблем безпосередньо залежать економічна й соціальна стабільність України, перспективи сталого розвитку й добробут кожної людини, питання дослідження факторів впливу ефективності функціонування ринку освітніх послуг на якість людського капіталу стають надзвичайно актуальними [1].

Як визначають «людський капітал»? Нині людський капітал як чинник розвитку освіти присутній у планах пріоритетних дій українського уряду. Під цим поняттям розуміється сукупність знань, навичок, умінь, досвіду й інтелектуального потенціалу людей, які вони вносять у виробничий процес і суспільство загалом [7]. Він визначається освітою, професійними навичками, творчим потенціалом й іншими людськими ресурсами. Фактично концепт людського капіталу обумовлює

переорієнтацію економічної науки з питань застосування трудових потенціалів на проблеми формування якісної робочої сили. Отже, людський капітал є важливою складовою економічного розвитку й конкурентоспроможності країни. Чим вищий його рівень, тим більше можливостей для інновацій, розвитку нових технологій, підвищення продуктивності праці й підвищення якості життя населення. Він формується через процес освіти, навчання, самоосвіти, професійного розвитку й здобуття досвіду в різних сферах діяльності. Він може бути розвинений на рівні окремої особи, групи людей (наприклад, підприємства або галузі), а також на рівні всього суспільства. Водночас людський капітал є важливим ресурсом для розвитку національної економіки. Він впливає на здатність країни залучати інвестиції, створювати нові робочі місця, розвивати інноваційні технології й підвищувати життєвий рівень населення. Для його ефективного використання важливо створити сприятливі умови для освіти, навчання, розвитку кар'єри й підтримки інноваційного середовища.

Вклад у людський капітал є цілеспрямованими витратами в його розвиток (за допомогою освіти, мобільності, охорони здоров'я тощо). Основними компонентами людського капіталу являються виховання, освіта, навчання, мобільність, здоров'я (табл. 1).

Таблиця 1

Компоненти людського капіталу

Вклади впродовж життя в розвиток людського капіталу	Формування людського капіталу на базі конкретних індивідів
Виховання поколінь	Знання
Освіта	
Інформаційне навчання	Уміння, навички, компетентності
Виробниче навчання	
Професійна мобільність, міграція	Здібності, вміння, компетентності
Охорона здоров'я	

Джерело: [7]

Водночас у структурі людського капіталу основну роль відіграють певні блага:

- 1) економічні;
- 2) особисті;
- 3) соціальні (табл. 2).

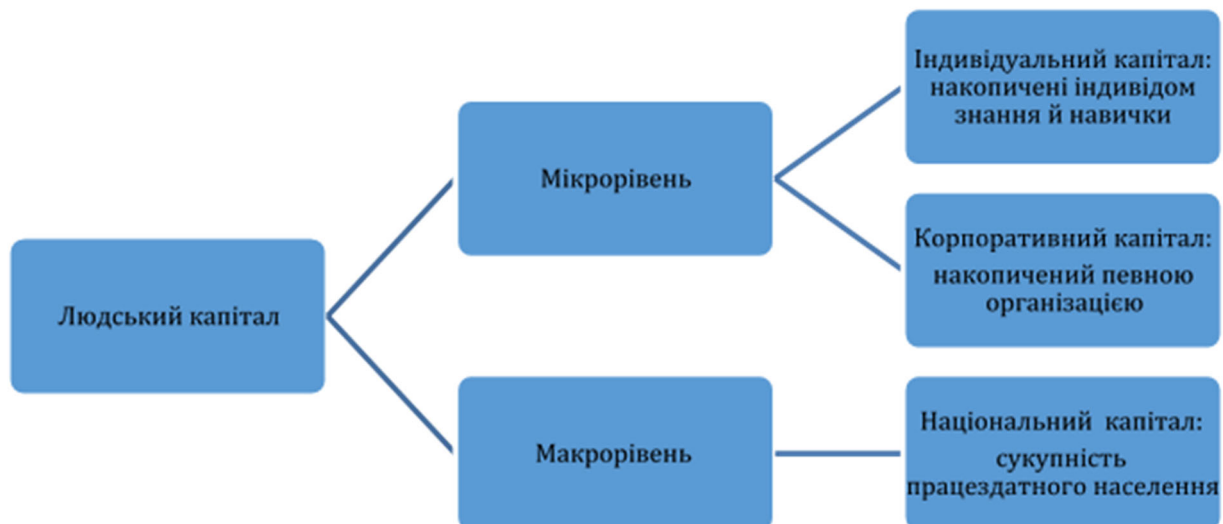
Таблиця 2

Структура основних благ, обумовлених інвестиціями в систему людського капіталу

Основні блага, що зумовлені розвитком людського капіталу	
Економічного плану	Ринкові
	Неринкові
Неекономічні блага (індивідуальні)	Здоров'я
	Особистий добробут (суб'єктивний)
Соціальні блага	Обізнаність громадян
	Співробітництво. Розвиток громадянського суспільства

Джерело: [7]

Людський капітал має багато рис і може отримуватися різними шляхами (за допомогою освіти, професійної діяльності, самоосвіти тощо). У теоретичній площині людського капіталу сучасні дослідники виділяють декілька його видів (рис. 1).

Рис. 1. Види людського капіталу

Джерело: розробка авторів

Сучасні дослідники відзначають важливість науково-методологічних концептів для визначення векторів розвитку професійної освіти, водночас наголошується на тому факті, що наукова складова в підготовці майбутніх спеціалістів повинна відігравати надзвичайно важливу роль у майбутньому [5]. Розвиток цифровізації й загалом механізації виробничих процесів, сфери послуг і сервісу визначатимуть ті актуальні тенденції оволодіння науками, які знадобляться в педагогічному процесі [11]. Тож наукова діяльність має на меті отримання й використання нових знань. Її, за пропозиціями дослідників, можна умовно розподілити за декількома цільовими функціями:

- 1) документальні наукові дослідження: це експериментальна або теоретична наукова діяльність, спрямована на отримання нових знань про основні закономірності будови, функціонування й розвитку людини, суспільства й навколишнього середовища;
- 2) прикладні наукові дослідження: це наукова діяльність, яка переважно спрямована на застосування нових наукових знань для досягнення практичних цілей і вирішення конкретних завдань;
- 3) науково-технічна діяльність: це діяльність, спрямована на отримання й застосування нових знань для вирішення технологічних, інженерних, економічних, соціальних, гуманітарних й інших проблем. Вона також забезпечує функціонування науки, техніки й виробництва як єдиної системи;
- 4) експериментальні розробки: це діяльність, що ґрунтується на знаннях, отриманих у результаті наукових досліджень або на практичному досвіді. Вона спрямована на збереження життя й здоров'я людини, створення нових матеріалів, продуктів, процесів, пристроїв, послуг, систем або методів, а також на їх подальше вдосконалення [9].

Таке широке й одночасно фундаментальне визначення суті наукової діяльності має важливе методологічне значення для розвитку досліджень у теорії й методиці професійної освіти (рис. 2).

Рис. 2. Функції наукової діяльності

Джерело: складено авторами статті на основі опрацювання [5]

Цілком імовірно, що цільові функції досліджень не можна вважати другорядними, оскільки передовий підхід, інноваційність і відкриття нових знань є основною метою наукового пошуку. Тому особливу увагу слід приділити методологічно обґрунтованим положенням щодо критеріїв оцінки результатів наукової роботи [13]. Якщо ми розглянемо результати досліджень, проведених в Інституті професійно-технічної освіти протягом останніх десяти років, можна зробити висновок про позитивну тенденцію, яка полягає в спрямованості отриманих результатів на конкретну категорію педагогічних працівників закладів професійної освіти, зокрема викладачів, майстрів виробничого навчання, інструкторів, методистів, керівників професійних коледжів, професійних ліцеїв, регіональних центрів професійної освіти й інших закладів. Це явно простежується в змісті Національної доповіді «Про стан і перспективи розвитку освіти в Україні» (2016 р.) [5]. Тож інтеграція наукових розробок до сфери педагогічного й методологічного використання протягом останнього часу значно поживилася.

Сучасне розуміння важливості професійної освіти та її трансформації були відзначені також іншими дослідниками. Наприклад, В. Аніщенко наголошував, що професійне навчання й підвищення загальної освіти й кваліфікаційного рівня населення відіграють важливу роль для досягнення стратегічних цілей держави [1]. В цьому контексті однією з ключових функцій розвитку людських ресурсів стає організація якісного, ефективного з огляду на час, індивідуалізованого, збалансованого з огляду на витрати, а також компетентісно орієнтованого професійного навчання. Одночасно слід зрозуміти, що навчання не може відокремлювати працівника від його робочого місця. Навчання дорослих відрізняється від навчання школярів за методиками формування й подачі навчального матеріалу, змістом і методами зворотного зв'язку. Якісне професійне навчання має важливе значення, оскільки, за даними Міжнародної організації праці, від 25% до 45% фахівців не володіють кваліфікацією, що відповідає сучасним умовам виробництва. З огляду на швидкість економічних змін, в тому числі й на вплив війни (значна кількість осіб з інвалідністю внаслідок бойових дій, переміщених осіб і молоді, яка не може перебувати на окупованих територіях і тому перервала своє професійне навчання), стає необхідною безперервна професійна підготовка без відриву від виробництва. Зростає потреба гнучких та індивідуалізованих освітніх технологій, які точно відповідають основним потребам, а не є лише зовнішньою прикрасою або поверховим зміщенням традиційних технік. Крім того, такі методи часто є застарілими й не відповідають сучасним вимогам.

Важливість освітнього компоненту для забезпечення конкурентоспроможності робочої сили відображається так:

- 1) використання висококваліфікованої робочої сили є суттєвим фактором як економічного зростання, так і соціального розвитку. Це можливо, коли людина досягає відповідного рівня освіти й кваліфікації, що відображається в її знаннях, уміннях, навичках й інших ознаках якості людського капіталу. Це забезпечує здатність персоналу виконувати завдання й обов'язки на високому професійному рівні [9];
- 2) у сучасних економічних умовах виникає потреба працівників нового типу, які володіють сучасними знаннями й технологіями. Цей тип працівників повинен бути здатним генерувати власні ідеї й втілювати їх в економічній діяльності. Крім того, вони мають швидко реагувати на зміни умов і приймати самостійні професійні рішення. Оволодіння сучасними знаннями й уміння їх застосовувати визначають професійну компетентність працівників і впливають на їхній рівень конкурентоспроможності;
- 3) навчання є фактором соціалізації особистості, творчої самореалізації в процесі працевлаштування і має вплив на рівень загального розвитку й комунікативних навичок. Це також важливий елемент конкурентоспроможності людини на ринку праці [10].

Виконання вказаних вимог також тісно поєднується із методичним забезпеченням професійної освіти й спрямоване на реалізацію її потенціалу. Тож розвиток людського капіталу в професійній освіті України є однією з ключових пріоритетних задач для підготовки конкурентоспроможної робочої сили й стимулювання соціально-економічного розвитку країни. Для досягнення цієї мети в Україні впроваджуються деякі заходи й програми. Зокрема одним з основних напрямків розвитку людського капіталу є модернізація професійно-технічної освіти. Уряд і відповідні установи здійснюють реформи, спрямовані на підвищення якості професійної освіти, актуалізацію навчальних програм і впровадження сучасних педагогічних підходів і технологій, в тому числі перегляд й актуалізацію навчальних планів, оновлення матеріально-технічної бази навчальних закладів, підвищення кваліфікації педагогічних працівників і залучення висококваліфікованих фахівців з практичного досвіду в навчальний процес.

Ще одним важливим аспектом є розвиток системи післядипломної освіти й неперервного професійного навчання. Україна активно розвиває систему курсів підвищення кваліфікації, майстер-класів, тренінгів й інших форм професійного навчання для вчителів, інструкторів, майстрів виробничого навчання й інших фахівців [12]. Такі заходи дозволяють підвищити професійну компетентність працівників і забезпечити їхнє оновлення з огляду на сучасні тенденції розвитку професійної освіти. Водночас збільшення ролі технологій підвищує основні вимоги до рівня якості трудового потенціалу й професійних компетентностей робітників, вимагає інвестицій для підвищення кваліфікацій, модернізації професійного навчання, розвитку концептів безперервної освіти чи освіти протягом життя [13].

Процес підготовки спеціалістів у професійних навчальних закладах реалізовується за 400 професіями [7]. Ключовою умовою економічного розвитку країни є підготовка спеціалістів професійного напрямку із високим рівнем компетентності. Водночас сучасна професійно-технічна освіта вимагає використання випереджувальних підходів, системного оновлення змісту відповідно до соціальних й економічних умов виробництва [7]. Ефективність таких трансформацій залежить також від своєчасного аналізу попиту на нові компетентності здобувачів професійної освіти, використання інноваційного матеріально-технічного забезпечення, ефективної кооперації навчальних установ і закладів виробництва (залучення до цього процесу стейкхолдерів) [6]. Однак всупереч збільшенню на ринку праці потреби фахових кадрів

упродовж 2019-2023 р. спостерігається скорочення обсягів регіональних замовлень в інституціях професійної (професійно-технічної) освіти. Водночас у системі професійної освіти недостатньо активно відбувається розвиток модернізації професійно-навчального простору. Зокрема йдеться про фахове оновлення змісту освіти (враховуючи активні технічні трансформації в соціо-економічній сфері), запровадження інноваційних методів й інструментів у реалізацію освітнього процесу, вдосконалення матеріально-технічного переоснащення інституцій професійної освіти, розробку, формування й запровадження гнучких індивідуальних траєкторій навчання із метою оволодіння повними кваліфікаціями [7].

Головна мета закладів професійної освіти – забезпечити ринок праці потрібними кадрами, однак це можливо лише тоді, коли мережа установ професійної освіти й перелік її професій будуть погоджені з потребами економіки країни, що перебуває в стані війни, а згодом – у післявоєнному стані. План відбудови України, затверджений Указом Президента України В. Зеленського, будуть реалізовувати насамперед випускники закладів професійної освіти. В аналітичній доповіді «Хто буде відбудовувати Україну після війни» О. Коваль зауважила, що професійна освіта повинна стати пріоритетом розвитку держави. Дослідниця виділила три важливі групи нерозв'язаних проблем у професійній освіті, які вимагають вирішення найближчим часом (для того аби в повоєнні часи забезпечити відбудову країни фаховими працівниками) [4]. По-перше, важливою проблемою являється невиправдано низький рівень престижу професійної освіти й почасти стереотипне відношення до неї. Саме тому спостерігається недостатній попит серед абітурієнтів (табл. 3).

Таблиця 3

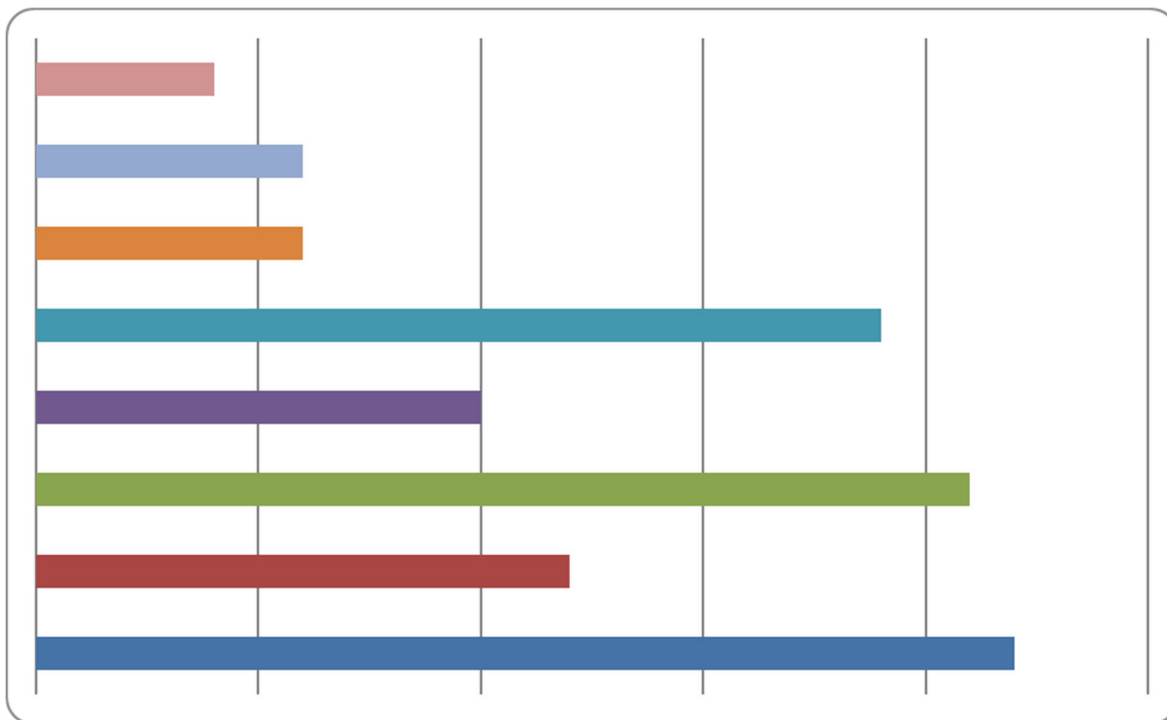
Статистичні дані стосовно професійної освіти в Україні

	2014	2015	2016	2017	2018	2021
Кількість навчальних закладів	814	798	787	756	743	708
Підпорядковані Міністерству освіти та науки	809	794	783	752	739	704
Іншим відомствам	5	4	4	4	4	4
Чисельність здобувачів освіти, тис.	315,9	304,2	285,9	268,4	254,2	239,8
Кількість осіб, прийнятих на навчання в професійні заклади України	178	176,6	157,9	146,8	136,6	126
Кількість осіб, випущених із професійних закладів України	182,1	164,9	152,8	141,3	133,5	113

Джерело: складено авторами на основі опрацювання [7]

О. Коваль наголошує, що серед потенційних абітурієнтів існує уявлення, що випускникам установ професійної освіти важко знайти роботу [4]. Хоча, згідно з Державною службою статистики, більша половина вакансій, як правило, – це робітничі професії, зокрема слюсарі й зварювальники (рис. 4).

Рис. 4. Структура вакансій за професійними групами (2018 р.)

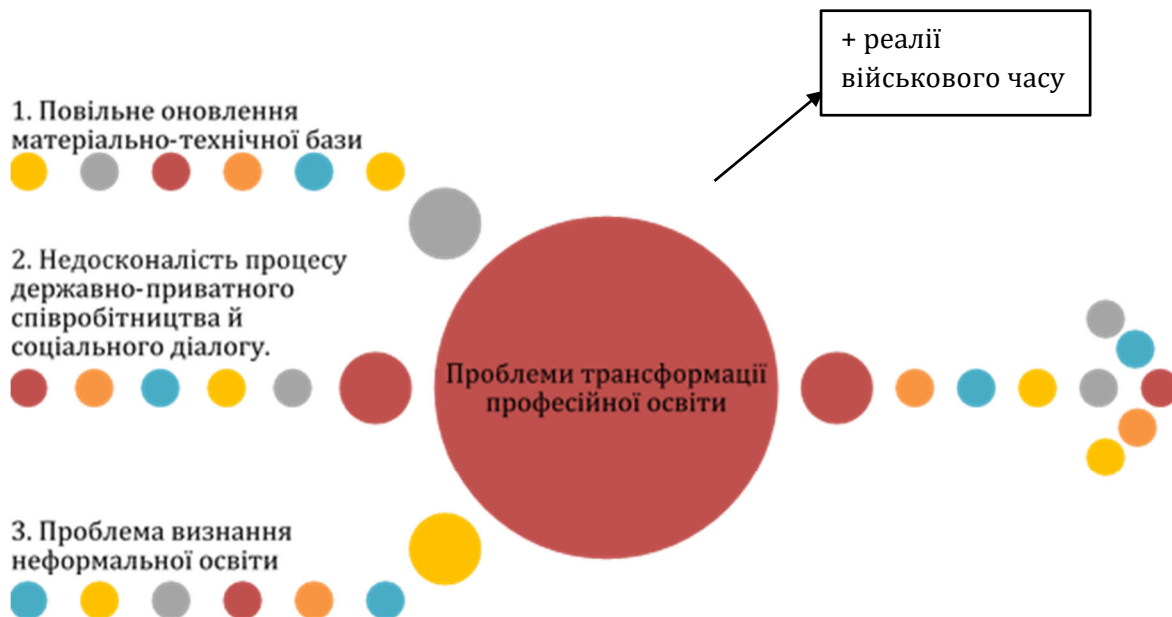
Джерело: складено авторами на основі опрацювання [7; 5]

Військові дії лише актуалізували попит на цих працівників, що спостерігається вже тепер на прикладі переліку вакансій у Львівській області. У топі запитів – агрономи, водії, слюсарі, машиністи будівельної техніки й зварювальники [4].

Водночас нині існує декілька інших важливих проблем (рис. 5).

Отже, іншою важливою проблемою є повільне оновлення матеріально-технічного забезпечення й невисока заробітна плата працівників галузі професійної освіти. Зокрема негативним фактором, який спиняє трансформацію системи професійної освіти, є неконкурентна платня викладачів цих закладів, відповідно й можливими є низька мотивація до запровадження інноваційних освітніх методів і технологій навчання й відсутність структурованої роботи із формування кадрового резерву. Окремою проблемою є нерозвиненість і недосконалість механізмів державно-приватного співробітництва й соціального діалогу в галузі професійно-технічної освіти [9]. Це спричиняє недостатню зацікавленість приватних партнерів системою управління розвитком професійної освіти й покращення інфраструктури інституцій професійної освіти загалом. Сучасні дослідники також наголошують на питанні визнання неформального навчання [4].

Водночас основним у системі вирішення вказаних проблем професійної освіти України є орієнтація на європейський досвід реалізації освітніх послуг. Наголосимо на тому, що сучасні тенденції трансформації освіти в країнах ЄС направлені на задоволення індивідуальних освітніх траєкторій, формування актуальних компетенцій у фахівців і задоволення потреб суспільства на базі пріоритетних напрямів його розвитку [11]. В цій системі важливим є забезпечення академічної мобільності здобувачів освіти, розвиток програм міжнародного співробітництва із метою обміну досвідом. Окремим напрямом є визначення професійної освіти як пріоритетного напрямку фінансування й створення для випускників закладів освіти додаткових стимулів для реалізації професійної діяльності [13]. Основні кроки для подальшого розвитку людського капіталу у сфері професійної освіти для повоєнних потреб окреслено далі (рис. 6).

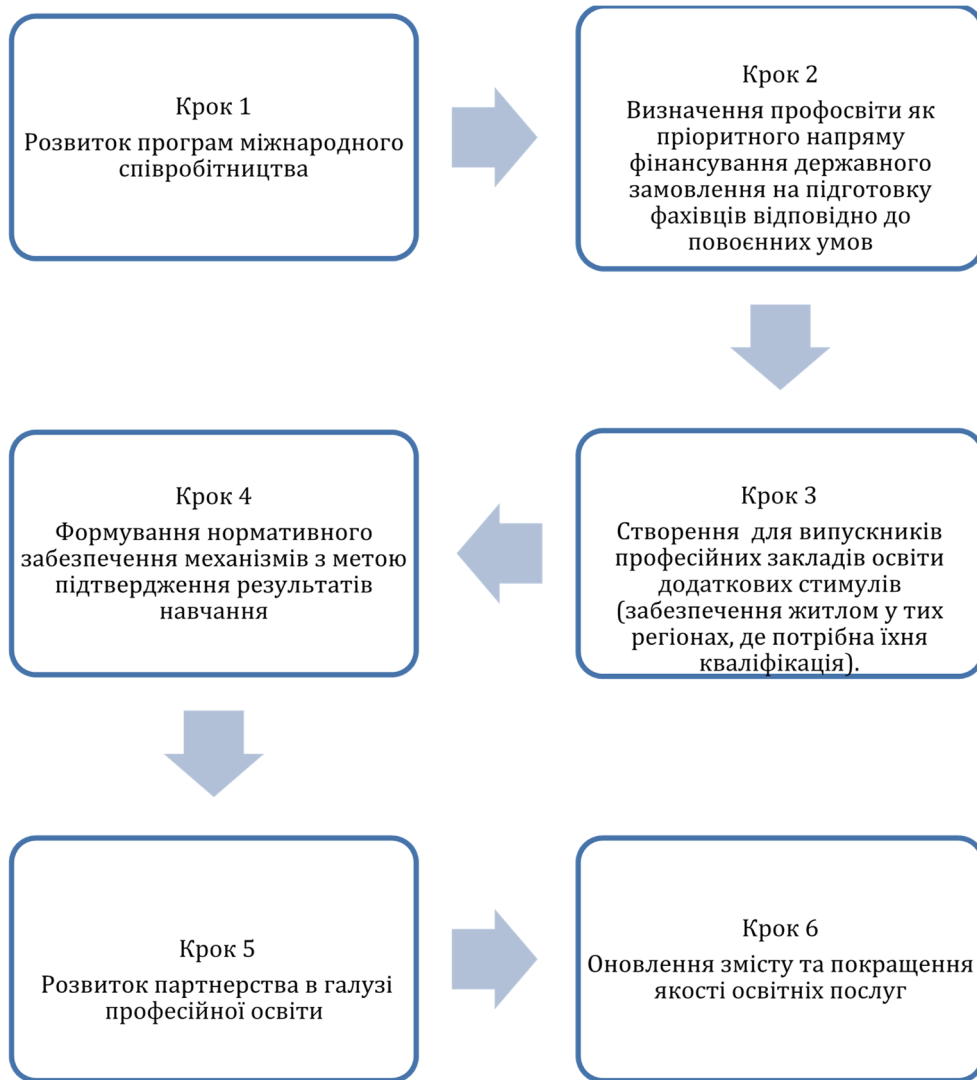

Рис. 5. Проблеми розвитку професійної освіти

Джерело: розробка авторів

Одним із перевірених шляхів формування розвитку людського потенціалу у сфері професійної освіти є використання модульного методу формування трудових навичок. Він є прийнятним для проведення професійного навчання, перенавчання й підвищення кваліфікації персоналу. Це пояснюється тим, що він сприяє засвоєнню навичок, знань і професійної компетентності, необхідних для виконання конкретних вимог, які виникають у робочій ситуації на певному робочому місці. Орієнтація методу модулів трудових навичок на розвиток компетентності відкриває широкі можливості для навчання персоналу, недоступні іншим методам. Основа модульного відкритого професійного навчання полягає в обробці навчальних модулів, які відповідають окремим структурним елементам роботи, мають логічно завершений характер, технологічну послідовність від початку до завершення й не розкладаються на дрібніші технологічні частини в подальшому [1].

Програми відкритого професійного навчання ґрунтуються на повній індивідуальності, гнучкості й демократичності [12]. Відкрите професійне навчання на модульній основі поєднує професійну підготовку з робочою діяльністю й доступне для слухачів, які перебувають на віддаленій від навчального закладу території, молоді, осіб з інвалідністю й інших зацікавлених верств населення. Модульна основа відкритого професійного навчання гнучка, що дозволяє відповідати потребам роботодавця або самої особи, яка навчається, і забезпечити професійну підготовку на запитаному рівні кваліфікації. Висока якість навчання гарантує подальшу зайнятість, конкурентоспроможність на ринку праці й необхідний рівень професійної й соціальної мобільності для працівника [1].

Рис. 6. Основні кроки для подальшого розвитку людського капіталу у сфері професійної освіти

Джерело: розробка авторів

Водночас на тлі запровадження нових стандартів і методів удосконалення професійної освіти варто вказати також на гуманітарну складову, адже важливим завданням сучасної професійної підготовки є не тільки оволодіння відповідними навичками, але також виховання громадянина-патріота. Російська агресія проти України продемонструвала значущість цього концепту, його універсальність для всієї галузі освіти. Українське суспільство відповіло на виклик, російські провокаційні звинувачення, фейки й пропагандистські випадки шляхом активізації досліджень в галузі гуманітаристики й спрямуванням на відповідність європейським освітнім стандартам. Тематика наукових студій відчутно змінилася, зокрема професійні історики й любителі збільшили свою присутність в інформаційному просторі, використовуючи як традиційні друковані засоби комунікації, так і цифрові платформи, такі як YouTube. З початку 2022 р., коли російська агресія набула загрозливіших і нелюдських розмірів, сила українського освітньо-наукового опору також зростає. Одночасно відповідь на російський виклик базується на попередніх досягненнях в освіті й науці. Реакція українського суспільства на експансію є демонстрацією успіху української ідеї, яка має свої коріння в культурній та історичній пам'яті, вивченні

історії, зокрема також у середовищі професійної освіти [3]. До того ж гуманітарна сфера «відповідальна» і за набуття необхідного рівня «soft skills», які вкрай важливі для підготовки спеціаліста. Водночас зауважимо, що в основі трансформацій професійної освіти України важливу роль відіграватимуть процеси інтернаціоналізації й мультикультуралізму, що вимагатимуть запровадження міжнародного виміру в освітні системи навчальних закладів, глобалізації, пов'язаної з розвитком ринку світових освітніх послуг, й вимоги до реалізації процесу освіти, орієнтовані на розвиток актуальних і затребуваних компетенцій (соціальні навички, цифрова й інформаційна грамотність, критичне і творче мислення). Тож гуманітарна підготовка в системі науково-методичного забезпечення потребуватиме актуалізації в майбутньому.

Висновки

Отже, як продемонструвало дослідження, науково-методичне забезпечення стабільного розвитку людського капіталу в Україні в галузі професійної освіти є надзвичайно важливим аспектом повоєнної відбудови держави в особистому, суспільному й економічному вимірах.

1. Найвні широкі й фундаментальні визначення суті наукової діяльності становлять надзвичайно важливе методологічне значення для розвитку досліджень, спрямованих на формування теорії й методики професійної освіти. Тому поняття людського капіталу варто розуміти як єдність знань, навичок, умінь, досвіду й інтелектуального потенціалу людей, які вони використовують у виробничому процесі, й суспільство загалом. Основними маркерами для його характеристики є освіта, професійні навички, творчий потенціал та інші людські фізичні й інтелектуальні ресурси. Фактично концепт людського капіталу визначає переорієнтацію науки з питань застосування трудових потенціалів на проблеми формування якісної робочої сили.
2. Для покращення рівня професійної освіти необхідно впроваджувати науково-методологічні розробки, зокрема розвивати цифровізацію й загалом механізацію виробничих процесів, сфери послуг і сервісу, орієнтуючись на актуальні тенденції оволодіння науками, які є необхідними в педагогічному процесі. Так наукова діяльність спрямована на отримання й використання нових знань, які можуть бути ефективно використані для розвитку відповідних методологічних моделей професійної освіти в повоєнний час. Основна мета закладів професійної освіти полягає в забезпеченні ринку праці необхідними кадрами. Проте цього можливо досягти лише за умови, коли мережа професійно-технічних навчальних закладів і перелік їхніх спеціальностей відповідають потребам економіки країни, особливо в умовах воєнного або післявоєнного періоду. План відновлення України, затверджений Указом Президента Володимира Зеленського, буде реалізовуватись переважно за допомогою випускників професійно-технічних навчальних закладів.
3. Розвиток системи післядипломної освіти й неперервного професійного навчання є важливим аспектом. В Україні активно розширюється спектр курсів підвищення кваліфікації, майстер-класів, тренінгів та інших форм професійного навчання для вчителів, інструкторів, майстрів виробничого навчання й інших фахівців. Ці заходи сприяють підвищенню професійної компетентності працівників й оновленню їхніх знань і навичок з огляду на сучасні тенденції в професійній освіті. Зростання ролі технологій також підвищує вимоги до якості трудового потенціалу й професійних компетентностей робітників, що вимагає інвестицій у підвищення кваліфікації, модернізацію професійного навчання й розвиток концепцій безперервної освіти або освіти протягом життя.

4. Серед найважливіших проблем розвитку професійної освіти: повільне оновлення матеріально-технічного забезпечення й низька заробітна плата працівників галузі професійної освіти. Це негативний фактор, який уповільнює трансформацію освітньої системи. Особливо варто зазначити, що неконкурентоспроможна оплата праці викладачів цих закладів негативно впливає на їхню мотивацію впроваджувати інноваційні методи й технології навчання, а також на формування кадрового резерву. Крім того, недорозвиненість і недосконалість механізмів державно-приватного співробітництва й соціального діалогу у сфері професійно-технічної освіти є окремою проблемою. Це призводить до недостатньої зацікавленості приватних партнерів впровадженням управлінських ініціатив у розвиток професійної освіти й покращення інфраструктури професійно-технічних закладів. Сучасні дослідники також вказують на проблему визнання неформального навчання. Водночас основним напрямком розв'язання цих проблем у професійній освіті України є орієнтація на європейський досвід надання освітніх послуг.

Список використаних джерел

1. Аніщенко В. Упровадження відкритого професійного навчання населення на модульно-компетентнісній основі. *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання* : збірник матеріалів XII звітної Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 5–19 березня 2018 р.) / Інститут професійно-технічної освіти НАПН України; за заг. ред. В. О. Радкевич. Київ: ІПТО НАПН України, 2018. С. 204–206.
2. Ващенко А. Перспективи розвитку професійної освіти в Україні. *Соціум. Документ. Комунікація. Серія : Історичні науки*. 2018. № 5. С. 273–282. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/colscart_2018_5_22 (дата звернення: 01.06.2023).
3. Гурська О., Паршин І. Підручники з історії України як елемент формування історичної пам'яті 1991–2001 років (на прикладі постаті короля Данила Романовича). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Т. 2, № 60. С. 12–18. URL: http://www.apfn-journal.in.ua/archive/60_2023/part_2/2.pdf (дата звернення: 01.06.2023).
4. Коваль О. Профтехосвіта має стати пріоритетом держави. *Дзеркало тижня*. URL: <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/khto-bude-vidbudovuvati-ukrajinu-pislja-vijni.html> (дата звернення: 01.06.2023).
5. Ничкало Н. Випереджувальна функція науково-методичного забезпечення розвитку професійної освіти і навчання. *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання* : збірник матеріалів XII звітної Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 5-19 березня 2018 р.) / Інститут професійно-технічної освіти НАПН України; за заг. ред. В. О. Радкевич. Київ: ІПТО НАПН України, 2018. С. 13–20.
6. Присяжнюк Л., Кук Т. Формування позитивного іміджу закладу загальної середньої освіти в контексті його інноваційного розвитку. *Молодий вчений*. 2019. № 5.2 (69.2). С. 19–25. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/5.2/5.pdf> (дата звернення: 01.06.2023).
7. Розвиток людського капіталу: на шляху до якісних реформ / за ред. О. Пищуліна. Київ: Заповіт, 2018. 368 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_LUD_KAPITAL.pdf (дата звернення: 01.06.2023).

8. Усік І., Рибак О. Технічні інновації як інструмент удосконалення освітнього процесу. *Професійна освіта*. 2022. № 2(95). С. 12–15. URL: https://lib.iitta.gov.ua/734221/1/PTO_2_2022.pdf (дата звернення: 01.06.2023).
9. Хромов М. Проблеми професійної освіти в контексті якості розвитку людського капіталу. *Вісник Інституту економіко-правових досліджень НАН України*. 2011. № 1(2). С. 51–58. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/28519> (дата звернення: 01.06.2023).
10. Boiko A. Innovative development of non-formal education in Ukraine: definition of soft skills. Theoretical and methodical problems of children and youth education. 2021. Vol. 25, No. 1. P. 22–33. URL: <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2021-25-1-22-33> (date of access: 01.06.2023).
11. Billett S. Perspectives on enhancing the standing of vocational education and the occupations it serves. *Journal of vocational education & training*. 2020. Vol. 72, No. 2. P. 161–169. URL: <https://doi.org/10.1080/13636820.2020.1749483> (date of access: 01.06.2023).
12. Digital transformation of vocational schools: problem analysis / V. I. Kovalchuk et al. *CEUR Workshop Proceedings*. 2022. Vol. 9. P. 107–123. URL: <https://doi.org/10.55056/cte.107> (date of access: 01.06.2023).
13. Verganti R., Vendraminelli L., Iansiti M. Innovation and design in the age of artificial intelligence. *Journal of product innovation management*. 2020. Vol. 37, No. 3. P. 212–227. URL: <https://doi.org/10.1111/jpim.12523> (date of access: 01.06.2023).